

Mirja Malmberg

Kasvaminen psyykkisesti sairaan kirjailijaäidin ”tolkkutyttönä”

Vaara, Sarianna (2013). Huomenkellotyttö. Helsinki: Like.

Turun Psykoterapia-yhdistyksen seminaarissa 10.2.2015 oli käymässä puhutteleva vieras. *Huomenkellotyttö*-romaanin kirjoittaja Sarianna Vaara oli kertomassa kirjansa synnystä. Romaani on hänen esikoisteoksensa. Hänen äitinsä oli kainuulainen opettaja ja kirjailija Maria Vaara, joka on julkaissut elinvoimaisen ja koskettavan kirjan *Likaiset legendat* (1974). Nyt on vuorossa tyttären kirja, toisenlainen näkökulma. Miten tytär oli kokenut lapsuutensa skitsofreniaa sairastavan äidin lapsena ja miten äiti oli ollut mukana hänen elämässään aina kuolemaansa saakka. Huolien täyttämässä elämässä tytär oli valkenevan päivän toivo – huomenkellotyttö äidilleen, sunnuntaiamuna syntynyt, kirkonkellojen soidessa.

1970-luvun lopulla Pohjois-Suomessa psykiatrisessa sairaanhoidossa psykoterapiasta kiinnostuneita lukijoita puhutteli Oulujärven ja Kainuun maisemissa kasvaneen Maria Vaaran kirja skitsofreenisen ihmisen kokemusmaailman pirstoutuneisuudesta, kauhuista ja pelosta uskaltautua kiintyä toiseen ihmiseen. Sarianna Vaara oli vasta aikuisena sairaanhoidon opiskelijana järkyttyneen yllättyneenä lukenut, mitä kauheuksia äidin sekavassa mielessä oli liikkunut. Arkaainen ja ajelehtiva pelkomaailma oli pysynyt tyttäreltä salassa. Äidin huonot olot eivät. Äidillä oli hyviä hetkiä tyttärensä kanssa, mutta ”pahassa olossaan äiti ei halunnut olla lapsensa lähellä, ei pystynyt, hänellä ei ollut voimia edes tarttua kädestä”. Äidin elämässä aika ei ollut kuitenkaan pysähtynyt eikä kärsimykset kiivittäneet häntä. Elämänsä aikana äiti oli kirjoittanut 11 kirjaa.

Huomenkellotyttö on Sarianna Vaaran omaelä-

mäkerrallinen esikoisteos, jossa hän sanoittaa psyykkisesti sairaan äidin lapsena kasvamista ja selviytymistään. Hän kutoo kertomuksensa äidin kuolinvuoteen ympärillä oman elämänsä muistelemiseen. Kertomus sijoittuu Kainuun Paltamon maisemiin ja Oulun yliopistosairaalaan, missä äidille järjestyivät psykoterapiakäynnit ja osastohoito tarvittaessa. Äiti kävi kertaviikkoisessa psykoterapiassa psykiatrian professori Erkki Väisäsen potilaana. Se avasi kirjoittamisen tien äidin sisäisen maailman sanoittamiseen. Äidin kirjoituskoneen ääni rauhoitti tytärtä. Jos sitä ei kuulunut, asiat saattoivat olla pahasti.

Sarianna Vaara kuvaa aluksi lapsen hätää ja pelkoa, että äiti voisi kuolla, ellei ehdi hakea apua. 12-vuotiaan hätä oli jättänyt lähtemättömän jäljen. Kun hän oli vasta toisella luokalla kansakoulussa, äiti valvoi öisin, käveli pitkin huoneita ahdistuneena ja äidin katse oli kääntynyt sisäänpäin... Äiti tuli verissä päin herättämään tyttärensä kaaduttuaan lääketokkurassa, ja tyttären oli pakko hakea apua yksin tutulta aikuiselta, yön selässä lumipyryssä metsätietä juosten. Kun hän kaatui, kukaan ei auttanut – ei edes Jumala. Kirkon ovi ammitti tyhjyyttä. Mutta todellisuuden tajuaminen häivytti pelot. Pisti vihaksi, ja hän ajatteli, mitä minä täällä yön selässä teen. Onneksi perille päästyä turvallinen aikuinen avasi oven ja voi olla avuksi. Maaseudulla yhteisön merkitys on ratkaiseva. Oli hyviä välittäviä ihmisiä ympärillä, yksittäisen perheen asioista tiedettiin.

Tietämisen pakko kuvaa Sarianna Vaaran elämää. Hänestä kasvaa järkevä, tolkkutyttö. Hän kuvaa koskettavasti, miten hänen oli pakko päästä

äitinsä luokse, tietää mistä oli kyse. Oli päästävä katsomaan äitiä, kun hän oli Oulussa sairaalassa. Äidin lääkkeiden käyttö oli mahdotonta, itsemurhayritykset pelottavia, mutta kun äiti oli terveempi, hän oli mahtava äiti ja läheinen.

Kertomus on myös osoitus siitä, että emme voi ennustaa, miten lapsi selviytyy. Selviytymistarina – oikeammin kasvutarina, kuten Sarianna itse totesi. Selviytyminen ei anna oikeutusta omalle kokemukselle. Lapselle kasvaa selvä minä-tunne, mikä kuuluu häneen, mikä on äidin sairautta. Vaikea elinympäristö ja tragedia voi vahvistaa myös todellisuudentajua; hätää ja tuskaa se ei kuitenkaan pysty poistamaan.

Sarianna Vaara kirjoittaa kiukun kannattelevasta ja elämää suuntaavasta voimasta, miten hän kiukustui, kun henkilökunnan puhe kaikui hänen korviinsa, päivittely siitä, mitä hän sairaan äidin lapsesta tulee. Tuntui kauhealta kuunnella mielisairaanhoidajaoppilaana toisen opiskelijan kertovan äidin kirjasta ja tajuta, miten harhainen ja umpipsykoottinen äiti oli. Mutta Sarianna Vaara halusi tietää. Hän oli vasta 19-vuotias, kun hän pakkotti itsensä lukemaan äidin kirjan. Äiti oli saanut elämässä – ehkä juuri psykoterapiaan kanavoituneena – peitetyksi lapsiltaan pahimman sisäisen hulluuden. Hän oli rakastanut lapsiaan suunnattomasti suurissa vaikeuksissa ja ristiriitojen kuilussa. Hyviäkin hetkiä oli äidin ja lapsen välillä.

Kirjaa lukiessa on pakko pohtia suojaavien tekijöiden merkitystä. Mikä salaisuus on siinä, että tytär selviää näin hyvin? Lapsi joutuu itsensä varassa katsomaan asioita silmästä silmään, näkemään ja luottamaan omaan todellisuuteensa. Siitä kasvaa hyvä sisu, joka kannattelee elämässä, todellisuuden tajun vahvistuminen. Hyvinkin sairaan vanhemman lapsi voi saada rakkautta. Ja sairauden vaiheet vaihtelevat eri aikoina. Ei niin pahaa ettei olisi hyvää. Kiukku onkin pelastava ja itseä suojeleva tekijä. Kaikki valkenee, aina täyteen päivään saakka. Saattaessaan äitinsä kuolemaan Sarianna Vaaralla oli omat elämisen mahdollisuutensa ja voimanlähteensä.

Kirjailijan äiti, Maria Vaara oli elänyt sota-ajan evakkouden. Äidin 7-lapsinen perhe oli lähtenyt evakkotaipaleelle ja haudannut historiansa syvimpiin kerroksiin pyhimysten kertomukset ja Karjalan ortodoksien mieltä ylentävät kuvat. Yön tullen ihmisen syyttää itse itselleen valon.

”Pitää muistaa asioita, että olisi olemassa, että tietäisi tullessa jostain, että tietäisi mikä minusta on tehnyt minut. Reitti on tärkeä ja kaikki reitin varrella sattunut, sillä tavallahan sitä vain voi olla olemassa. Eikä silläkään ole väliä ovatko ne muistot oikeita vai vain muiston muistoja, ehkä vääriäkin. Jokin tarkoitus niillä on. Sitä muistaa mitä pitää.” – Sarianna Vaara

Kirjoittajat

Jukka Aaltonen, LKT, professori emeritus.
jukka.aaltonen@jyu.fi

Heidi Ahonen, KT, MTA, RP, FAMI, psykoterapeutti VET, ryhmäanalytikko, musiikkiterapian professori (Wilfrid Laurier University). hahonen@wlu.ca

Esa Ala-Ruona, yliopistotutkija (Jyväskylän yliopisto).

Jaakko Erkkilä, FT, musiikkiterapian professori (Jyväskylän yliopisto). jerkkila@jyu.fi

Jörg Fachner, professori (Anglia Ruskin University).

Antti Heikkilä, ortopedi (Eiran sairaala).
drantti@co.inet.fi

Sanna Isosävi, psykologi, tohtorikoulutettava, varhaisen vuorovaikutuksen psykoterapeutti (koulutuksessa). sanna.isosavi@staff.uta.fi

Mirja Malmberg, PsT, koulutuspsykoanalytikko (IFPS). mirja.malmberg@pp1.inet.fi

Marko Punkanen, FT, musiikkiterapeutti, trauma-psykoterapeutti VET, tanssi-liiketerapeutti.
marko@nyanssi.net

Mari Tervaniemi, professori (Helsingin yliopisto, Jyväskylän yliopisto).

Mauno Vanhala, professori (Itä-Suomen yliopisto), ylilääkäri (Keski-Suomen keskussairaala).

Pirkko Sammallahti, FT, psykologi.
sammallahtipirkko@gmail.com